

Το νέο διεθνοποιημένο περιβάλλον, η Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση και ο ρόλος των Ευρωπαϊκών πόλεων: μία ανασκόπηση της τελευταίας 25ετίας

Θεόδωρος ΜΕΤΑΞΑΣ

Εισαγωγή

Το άρθρο εστιάζει στη νέα διεθνή πραγματικότητα όπως αυτή αντικατοπτρίζεται σε διαρθρωτικές οικονομικές και κοινωνικές αλλαγές που έχουν επηρεάσει και συνεχίζουν να επηρεάζουν, την ανάπτυξη, την ανταγωνιστικότητα αλλά και το μέλλον των πόλεων στην Ευρώπη και ανά τον κόσμο, το τελευταίο τέταρτο του 20^{ου} αιώνα. Στόχος είναι η ανάδειξη του ρόλου των πόλεων στο νέο διεθνοποιημένο οικονομικό-κοινωνικό περιβάλλον. Όλες αυτές οι αλλαγές που σχετίζονται κυρίως με τη διεθνοποίηση των οικονομικών δραστηριοτήτων, με τις μεταβολές στην παραγωγική διάρθρωση των ανεπτυγμένων οικονομιών αλλά ταυτόχρονα και μια έντονη αναζήτηση νέων διεθνών θεσμών και συστημάτων διαχείρισης της παγκοσμιοποίησης, έχουν προκύψει μέσα στο περιβάλλον των πόλεων, επηρεάζοντας καθοριστικά την λειτουργία τους, τη δομή τους αλλά και τις μεταξύ τους σχέσεις (Oman, 1996· Πετράκος και Οικονόμου, 1999:13).

Θεόδωρος Μεταξάς, Οικονομολόγος-Περιφερειολόγος, Εντεταλμένος Διδασκαλίας στη βαθμίδα του Λέκτορα (ΠΔ 407/80), Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.

ΤΟΠΟΣ Επιθεώρηση Χωρικής Ανάπτυξης, Σχεδιασμού και Περιβάλλοντος, 26-27/2006 ISSN 1105-3267 σσ. 37-64

1 Η Νέα οικονομία: οικονομία της γνώσης και της πληροφορίας

Στην προσπάθεια διερεύνησης της νέας διεθνοποιημένης πραγματικότητας διατυπώνονται ποικίλες απόψεις (Best, 1991· Hatzichronoglou, 1996· Porter, 1998· Siebert, 1998 κ.α.). Ο Eltis κ.α. (1992), υποστηρίζει ότι το φαινόμενο του καταμερισμού της οικονομικής δύναμης έχει τη βάση του στις επιχειρηματικές δυνατότητες και αδυναμίες που λειτουργούν σε εθνική κλίμακα σε κάθε χώρα, ενώ ο Harris (1997) πιο συγκεκριμένα, καθορίζει τους τρεις γνωστούς μας παράγοντες, -εμπόριο, κεφάλαιο και εργασία- ως αυτούς που διαμορφώνουν το φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης.

Αυτό που τα τελευταία χρόνια αποτελεί ένα νέο στοιχείο, είναι η μεταβολή και η ραγδαία εξέλιξη της τεχνολογίας και της καινοτομίας. Μια εξέλιξη που καθιστά αναγκαία τη ύπαρξη μιας κοινωνίας, η οποία θα προσαρμόζεται έγκαιρα και αποτελεσματικά στα νέα πρότυπα ανάπτυξης, σχεδιάζοντας και εφαρμόζοντας πολιτικές συνεχούς μάθησης σε κάθε επίπεδο: ατόμων, επιχειρήσεων, περιφερειών, κρατών. Η εξέλιξη αυτή χαρακτηρίζει την Νέα Οικονομία της γνώσης και πληροφορίας και σηματοδοτείται από την μετάβαση των σύγχρονων ανεπτυγμένων οικονομιών από 'οικονομίες της γνώσης', σε 'οικονομίες της μάθησης' (Florida, 1995· Morgan, 1997).

Ο όρος 'Νέα Οικονομία' χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά το 1995 σε ένα άρθρο του *Business Week*, προσδιορίζοντας μια οικονομία που θα έχει τη δυνατότητα να αποκομίσει οφέλη στα πλαίσια δυο κύριων τάσεων της παγκόσμιας αγοράς- την διεθνοποίηση των οικονομικών δραστηριοτήτων και την επανάσταση των τεχνολογιών πληροφόρησης και επικοινωνίας (Information and Communication Technologies- ICTs) (Rohjola, 2002a· Siebert, 2000). Έκτοτε αποτελεί ένα ιδιαίτερα ενδιαφέρον ερευνητικό πεδίο σχετικά με τις επιδράσεις που έχει στο διεθνές εμπόριο, στις χρηματοοικονομικές υπηρεσίες αλλά και στην ανάπτυξη του ηλεκτρονικού εμπορίου (Chamrasi κ.α, 1996· Πατρινός, 1999:25), καθιστώντας την υψηλή τεχνολογία και την καινοτομία ως κύριους παράγοντες της επίτευξης υψηλής ανταγωνιστικότητας για τις επιχειρήσεις αλλά και τις περιφέρειες/ πόλεις (Kangasharju και Nijkamp, 2001· Simmie, 2002· Gillespie κ.α, 2001· Rouvinen, 2002). Οικονομολόγοι της 'Νέας Οικονομίας' όπως ο Paul Romer, ο Richard Nelson και ο Rob Shapiro εστίασαν στους παράγοντες 'γνώση', 'τεχνολογία' και 'μάθηση', υποστηρίζοντας ότι αποτελούν τους παράγοντες 'κλειδιά' της οικονομικής ανάπτυξης σε παγκόσμιο επίπεδο (Atkinson και Court, 1998), ενώ ο Rohjola (2002b), αναφερόμενος στη 'Νέα Οικονομία' υποστηρίζει ότι η διεθνοποίηση του εμπορίου και οι επενδύσεις αποτελούν καθοριστικούς παράγοντες της διαμόρφωσης των αναπτυξιακών πολιτικών των χωρών τα τελευταία 15 χρόνια¹.

Σε αντίθεση με την επικρατούσα οικονομία της περιόδου μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, την 'Παλαιά Οικονομία' (Old Economy), που χαρακτηρίζονταν από την τάση για αύξηση της απασχόλησης, την μαζική παραγωγή, τη δημιουργία ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος μέσω της ελαχιστοποίησης του κόστους παραγωγής και την εστίαση στις οικονομίες κλίμακας, η Νέα Οικονομία, εισάγει νέες διαστάσεις, με πυρήνα την τεχνολογία και την γνώση. Παράλληλα, σε αντίθεση με την 'Παλαιά Οικονομία' που εστίαζε στην προσέλκυση μεγάλων επιχειρήσεων, με το σκεπτικό ότι οι εργαζόμενοι στις επιχειρήσεις αυτές θα ακολουθούσαν την εργασία τους όπου και αν πήγαινε, στη Νέα Οικονομία οι επιχειρήσεις προσανατολίζονται στην προσέλκυση εξειδικευμένων και ταλαντούχων στελεχών, αποδίδοντας ιδιαίτερη βαρύτητα σε παράγοντες απτούς (π.χ. η ποιότητα ζωής, ο ελεύθερος χρόνος, η ψυχαγωγία κ.α.), που κρίνονται πολύ σημαντικοί τόσο για την προσέλκυση όσο και τη διατήρηση των στελεχών σε μια περιοχή (Atkinson και Gottlieb, 2001). Στον Πίνακα 1, δίνονται τα κύρια χαρακτηριστικά των δυο τύπων οικονομίας, της Παλαιάς και της Νέας.

Στην ενότητα που ακολουθεί επιχειρείται μια σύντομη παρουσίαση και αξιολόγηση των κυριότερων οικονομικών και κοινωνικών εξελίξεων, που στα πλαίσια της νέας οικονομικής πραγματικότητας, έχουν επηρεάσει τις οικονομίες των χωρών της Δυτικής και Κεντρικής Ευρώπης κυρίως και κατ' επέκταση τις περιφέρειες και τις πόλεις τους.

2 Διαρθρωτικές οικονομικές και κοινωνικές αλλαγές σε ευρωπαϊκό επίπεδο

Κυρίως οι χώρες της Δυτικής και Κεντρικής Ευρώπης αντιμετώπισαν μια ποικιλία οικονομικών και κοινωνικών αλλαγών, ειδικότερα τα τελευταία τριάντα χρόνια. Πιο συγκεκριμένα οι κυριότερες διαρθρωτικές αλλαγές είναι:

• Κυριαρχία του τριτογενή τομέα

Η ραγδαία ανάπτυξη του τριτογενούς τομέα και κυρίως της υψηλής τεχνολογίας, πληροφορικής και δικτύων, κυριαρχεί κυρίως στα μεγάλα αστικά και μητροπολιτικά κέντρα, παρέχοντας στις επιχειρήσεις που είναι εγκατεστημένες στα κέντρα αυτά τη δυνατότητα αποκόμισης μεγαλύτερων οφελών από τις αστικές οικονομίες κλίμακας. Η εκτεταμένη εισαγωγή των Νέων Τεχνολογιών αλλάζει την εσωτερική διάρθρωση των πόλεων και δημιουργεί ανακατατάξεις στο σύστημα ιεραρχίας των ευρωπαϊκών αστικών κέντρων (Γετίμης, 1999).

• Δισφοροποίηση στις παραγωγικές διαδικασίες

Η ανάπτυξη και η εξαπλώση νέων ευέλικτων συστημάτων παραγωγής (flexible production

ΠΙΝΑΚΑΣ 1 Κύρια χαρακτηριστικά της "Παλαιάς" και "Νέας Οικονομίας"

Διαστάσεις	"Παλαιά Οικονομία"	"Νέα Οικονομία"
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ		
Αγορές	Σταθερές	Δυναμικές
Πεδίο Ανταγωνισμού	Εθνικός	Παγκόσμιος
Οργανωσιακή - Επιχειρησιακή μορφή	Ιεραρχική - γραφειοκρατική	Δικτυακή
ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ		
Οργάνωση παραγωγής	Μαζική παραγωγή	Ευέλικτη παραγωγή
Παράγοντες "κλειδιά" της ανάπτυξης	Κεφάλαιο / Εργασία	Καινοτομία / Γνώση
Οδηγός "κλειδί" της Τεχνολογίας	Μηχανοποίηση	Ψηφιακή
Πηγή δημιουργίας ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος	Ελαχιστοποίηση κόστους μέσω των οικονομικών-επιμακας	Καινοτομία, Ποιότητα και εστίαση στην αγορά
Σημαντικότητα της έρευνας / καινοτομίας	Χαμηλή - μέτρια	Υψηλή
Σχέσεις με άλλες επιχειρήσεις	Τορεία μοναχική - προσωπική ανάπτυξη	Συμμάχες και συνεργασίες
ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟ ΔΥΝΑΜΙΚΟ		
Βασικός στόχος	Πλήρης απασχόληση	Υψηλοί πραγματικοί μισθοί και εισοδήματα
Δεξιότητες	Εξειδίκευση στην συγκεκριμένη εργασία	Επιμέρους δεξιότητες και συνεχής κατάρτιση
Απαιτούμενη εκπαίδευση	Μία εξειδίκευση η ένα πτυχίο	Δια βίου μάθηση
Σχέσεις διοίκησης και εργασίας	Αντιπαλότητα	Συνεργασία
Φύση της απασχόλησης	Σταθερή	Συνδυασμός ρίσκου και ευκαιρίας
ΚΥΒΕΡΝΗΤΙΚΗ ΣΤΑΣΗ (ΚΡΑΤΟΣ)		
Σχέσεις κράτους - επιχειρήσεων	Επιβολή όρων, απαιτήσεων και κινόνων	Ενθάρρυνση των ευκαιριών ανάπτυξης
Κανονισμοί	Εντολή κα. έλεγχος	Σχεδιασμός εργαλείων αγοράς, ευελιξία

Πηγή: Atkinson και Court (1998)

systems), τα οποία σε αντίθεση με το Φορντικό μοντέλο παραγωγής, που στηρίζεται σε εσωτερικές οικονομίες κλίμακας στην μαζική παραγωγή, σε μεγάλες και σταθερές αγορές καθώς και σε μια άκαμπτη αγορά εργασίας, μας οδηγούν μέσα από την φάση του Μεταμοντερνισμού (κυρίως η περίοδος μετά την πετρελαϊκή κρίση του '73), σε ευέλικτες μορφές συσσώρευσης του κεφαλαίου (flexible accumulation strategies) (Borras-Alomar κ.α, 1994), όπου η οικονομική μεγέθυνση για μια επιχείρηση ολοκληρώνεται με την διασπορά των οικονομικών δραστηριοτήτων σε πολλές επιχειρήσεις (vertical disintegration) και όχι μέσα σε μια επιχείρηση (vertical integration) (αναφορά στην περίπτωση *Benetton* – Πατριός, 1999). Επιπλέον κλάδοι που χρησιμοποιούν παραγωγικές διαδικασίες έντασης τεχνολογίας (technology intensive sectors) ή έντασης γνώσης (knowledge intensive sectors), γνωρίζουν σημαντική ανάπτυξη και αντισταθμίζουν μερικώς τις συνολικές απώλειες σε βιομηχανικές θέσεις εργασίας, με τη διαφορά ότι οι θέσεις εργασίας στους άξοντες κλάδους διαφέρουν ποιοτικά από αυτές στους φθίνοντες (Πετράκος και Οικονόμου, 1999:15).

• Διαφοροποίηση στην παραγωγή αγαθών και ανάπτυξη στρατηγικών branding

Παροτρείται μια έντονη τάση διαφοροποίησης των προϊόντων και των υπηρεσιών, με στόχο τόσο την αύξηση των μεριδίων αγοράς των επιχειρήσεων, όσο και την ικανοποίηση των αναγκών και των προσδοκιών των δυνητικών αγοραστών-καταναλωτών. Επιπλέον οι επιχειρήσεις αναπτύσσουν στρατηγικές branding με στόχο την εγκαθίδρυση και διατήρηση στην παγκόσμια αγορά προϊόντων και υπηρεσιών διεθνούς αναγνώρισης (brand name goods), με στόχο να επηρεάσουν την τελική επιλογή των καταναλωτών και να υπερισχύσουν έναντι των ανταγωνιστών τους (Luini και Mangani, 2004).

• Η σχέση των επιχειρήσεων με το εξωτερικό τους περιβάλλον

Στα πλαίσια του νέου ανταγωνιστικού περιβάλλοντος οι επιχειρήσεις επαναπροσδιορίζουν τις σχέσεις τους με το εξωτερικό τους περιβάλλον. Η ανάπτυξη των δικτύων (networks) (Malecki, 2002), οι συνεργασίες και οι στρατηγικές συμμαχίες μεταξύ επιχειρήσεων, αποτελούν ορισμένους από τους τρόπους με τους οποίους οι επιχειρήσεις επικοινωνούν στα πλαίσια της ευρύτερης αγοράς και κάνουν αισθητή την παρουσία τους. Παράλληλα, οι επιχειρήσεις αναπτύσσουν νέες μορφές συνεργασιών με ομάδες του περιβάλλοντος στο οποίο δραστηριοποιούνται, όπως οι τοπικές αυτοδιοικήσεις των πόλεων που είναι εγκατεστημένες, οι αναπτυξιακοί φορείς (σύνδεσμοι, οργανώσεις κ.α) (Morin και Hanley, 2004· Priemus, 2002· McQuaid 1997· Lorendahl, 1996)².

• *Πόλωση και κοινωνικός διαχωρισμός στην αγορά εργασίας*

Αναδεικνύονται οι υπηρεσίες ως ο σημαντικότερος εργοδότης στα αστικά κέντρα, όπου οι εργαζόμενοι με εμπειρία και εξειδίκευση αντιμετωπίζουν ένα βελτιούμενο συνεχώς περιβάλλον από άποψη ευκαιριών και ανόδου του βιοτικού επιπέδου, σε αντίθεση με την πλειονότητα των ανειδίκευτων εργαζομένων, οι οποίοι αντιμετωπίζουν στάσιμες ή φθίνουσες προοπτικές επαγγελματικής εξέλιξης και αναβάθμισης του βιοτικού τους επιπέδου (Harvey, 1996). Το φαινόμενο του δυαδισμού και του κατακερματισμού των αστικών αγορών εργασίας εκφράζει την επιλεκτικότητα της νέας αναπτυξιακής δυναμικής που σχετίζεται με την ένταση του ανταγωνισμού και της γεωγραφικής και κοινωνικής πόλωσης (Γετίμη, 1999).

• *Μετανάστευση*

Στη δεκαετία του '80, χώρες όπως η Ιρλανδία, η Ισπανία, η Πορτογαλία, η Ελλάδα και η Φιλανδία, έγιναν καθαροί αποδέκτες έντονων μεταναστεύσεων, στο πλαίσιο της συνολικής οικονομικής τους ανάπτυξης, καθώς υπήρξε ένας επαναπροσδιορισμός της δυναμικής των μεταναστευτικών ροών από την εφαρμογή περιοριστικών πολιτικών στις χώρες της Βόρειας Ευρώπης. Μετά το 1989, οι πρώην σοσιαλιστικές χώρες, αποτέλεσαν σημαντικούς σταθμούς μετάβασης μεταναστών προς τις περισσότερο ευημερούσες χώρες της Δυτικής Ευρώπης. Η εικόνα αυτή υπήρξε η ίδια και στην περίπτωση των υποψηφίων προς ένταξη χωρών της Ε.Ε., και των χωρών της Νοτιοανατολικής Ευρώπης. Αλλά για τις περισσότερες χώρες, που πρόσφατα έγιναν κράτη-μέλη της Ε.Ε., η οικονομική ανάπτυξη και η πολιτική σταθερότητα τις κατέστησαν μεταναστευτικούς προορισμούς προς δικό τους πλέον όφελος. Έτσι χώρες όπως η Κύπρος, η Ουγγαρία, η Τσεχία, η Σλοβακία και η Σλοβενία, παρουσιάζουν πλέον θετικό δείκτη μετανάστευσης (Boswell, 2005).

• *Αλλαγή στο γεωπολιτικό τοπίο της Ευρώπης*

Πέρα από την ραγδαία ανάπτυξη του φαινομένου της παγκοσμιοποίησης των αγορών, η τελευταία δεκαετία στην Ευρώπη σηματοδοτείται από ριζικές αλλαγές στο γεωπολιτικό της τοπίο. Γεγονότα όπως η διάλυση του Συμφώνου Βαρσοβίας το 1989, η γερμανική ενοποίηση και η κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης, σε συνδυασμό με την εμφάνιση εθνικιστικών εντάσεων που οδήγησαν σε εμφύλιο πόλεμο και την επακόλουθη κατάτμηση της Γιουγκοσλαβίας αλλά και η πρόσφατη διεύρυνση των 25 χωρών – μελών, αποτελούν

πολύ σημαντικούς παράγοντες που επηρέασαν και συνεχίζουν να επηρεάζουν, το παρόν και το μέλλον των ευρωπαϊκών πόλεων.

3 Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση

Τα τελευταία χρόνια η Ευρώπη σηματοδοτείται από την ταχεία διαδικασία προς την ολοκλήρωση της. Σημαντικές αλλαγές έχουν πραγματοποιηθεί σε σύντομο χρονικό διάστημα τόσο στον σχεδιασμό και την ανάπτυξη πολιτικών, όσο και στις διαδικασίες λήψης απόφασης (Eriksen, 2004· Carofaso, 1996), επηρεάζοντας τη διάρθρωση και την λειτουργία των πολιτικο-διοικητικών συστημάτων στα πλαίσια του νέου ευρωπαϊκού περιβάλλοντος (Sraou, 1998). Οι πολιτικές ολοκλήρωσης της Ε.Ε., είναι κυρίως οι πολιτικές της Ενιαίας Ευρωπαϊκής Αγοράς (ΕΕΑ) και οι πολιτικές για την Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ). Είναι κατά κύριο λόγο πολιτικές προσανατολισμένες προς την αγορά, που στοχεύουν στην αύξηση της αποτελεσματικότητας και ανταγωνιστικότητας της ευρωπαϊκής οικονομίας, εν όψει της αυξανόμενης διεθνοποίησης των οικονομικών σχέσεων (Πετράκος, 2000). Κατά την άποψη των Nijkamp και Wang (1998), η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση είναι κάτι πολύ περισσότερο από την ολοκλήρωση της ευρωπαϊκής αγοράς και σχετίζεται με την κοινωνική τεχνολογική και οικονομική εναρμόνιση του ευρωπαϊκού περιβάλλοντος. Κατά κύριο λόγο η οικονομική ολοκλήρωση που αποτελεί τον πυρήνα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, συνίσταται στην πεποίθηση ότι το άνοιγμα των εθνικών αγορών προς το σύνολο της Ευρωπαϊκής και διεθνούς αγοράς είναι προς όφελος όλων των χωρών-μελών που συμμετέχουν στη διαδικασία αυτή (Nieminen, 2001).

Στη βάση της Νέας Οικονομικής Γεωγραφίας, η Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση αν και στοχεύει στην αύξηση της οικονομικής και κοινωνικής ευημερίας όλων των χωρών-μελών, εμπεριέχει τον κίνδυνο της πόλωσης μεταξύ των περιφερειών και κατά συνέπεια την δημιουργία εισοδηματικών ανισοτήτων μεταξύ κέντρου και περιφέρειας, στο εσωτερικό των περιφερειών (Krieger-Boden, 2002). Στα πλαίσια αυτά η διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης γεννά 'κερδισμένους' και 'χαμένους' (CEC, 1991 . 1992 . World Bank, 2000). Ως κύριοι λόγοι αναφέρονται, η τομεακή εξειδίκευση σε συγκεκριμένους παραγωγικούς τομείς και στο εμπόριο βορρά -Νότου στο εσωτερικό της Ε.Ε, το πλεονέκτημα της φθηνότερης εργασίας, οι περιφερειακές ανισότητες, καθώς και οι ευκαιρίες ανάπτυξης που δημιουργούνται σε τοπικό επίπεδο και που δεν είναι οι ίδιες για όλες τις περιοχές (Πετράκος, 2000:191 . Μούσης, 2001:210-211 . Puga, 2001 . Martin, 2004 . Marks και McAdam, 1996 . de Rooij, 2002)³. Για τον

λόγο αυτό η διαδικασία της ολοκλήρωσης στο σύνολο της συνοδεύεται από παρεμβατικές πολιτικές (Κοινωνικά Πλαίσια Στήριξης, Ταμείο Συνοχής), με στόχο την αντιστάθμιση των αρνητικών επιπτώσεων των αποδεδειγμένων δυνάμεων της αγοράς και στην ενίσχυση των λιγότερο ανεπτυγμένων και διαρθρωτικά αδύναμων περιοχών (Πετράκος, 2000).

Παράλληλα, οι εξελίξεις κατά τη δεκαετία του '90 έφεραν στο προσκήνιο τις χώρες της Κεντρο-Ανατολικής Ευρώπης και οδήγησαν στη διατύπωση μιας σειράς σεναρίων για την οργάνωση της Νέας Ευρώπης, σε μια προσπάθεια να ενσωματωθούν οι μεταβολές και οι τάσεις που διαμορφώνονται σε παγκόσμιο πλέον επίπεδο (Καυκαλάς, 2000:28). Επιπλέον προέκυψε η ανάγκη επαναπροσδιορισμού των εμπορικών σχέσεων μεταξύ των οικονομιών της Δυτικής και Ανατολικής Ευρώπης και των χωρών της Βαλτικής, που παρά την άμεση γεωγραφική τους εγγύτητα, είχαν περιορισμένες συνεργασίες στο εμπόριο και τις επενδύσεις (ΑΞΕ), τα τελευταία σαράντα χρόνια (Landesmann 1998, 2003:1 Daianu κ.α, 2001:39-40 Vilipisauskas και Steponaviciene, 1999).

Επιπλέον, η Ετήσια Αναφορά της Ευρωπαϊκής Επιτροπής τον Μάρτιο του 2003 (COM, 2003-139 Final), εισάγει στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, την αναγκαιότητα των χωρών στα Δυτικά Βαλκάνια⁴ να αναπτύξουν πολιτικές συνεργασιών, αλλά και να συμμετέχουν σε ευρωπαϊκά προγράμματα (π.χ τα προγράμματα CARDS και TEMPUS) με στόχο τον προσδιορισμό, την αξιολόγηση και την εφαρμογή δράσεων που θα τις θέσουν πιο κοντά στο περιβάλλον της Ευρωπαϊκής ένωσης και στα πρότυπα της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης (COM, 2003 – 285 Final).

4 Ο ρόλος των πόλεων

Ο Parkinson (1991), αναφερόμενος στις ευρωπαϊκές πόλεις υποστήριξε ότι υφίστανται σημαντικές αλλαγές στις προσδοκίες των πόλεων οι οποίες αναφέρονται, α) στην προσπάθεια των πόλεων να κυριαρχήσουν στο σύστημα αστικής ιεράρχησης, β) στην ενίσχυση του ρόλου τους μέσω της ανάπτυξης των δικτύων με αποτέλεσμα την ταχεία προώθηση των εμπορικών συναλλαγών, και της ανταλλαγής πρακτικών, πληροφοριών και εμπειριών και γ) στην αναγνώριση της συνεισφοράς τους στην οικονομική ανταγωνιστικότητα της Ευρώπης, ως οι δυναμικές οικονομικές οντότητες και όχι ως παθητικοί αποδέκτες των εξελίξεων του περιβάλλοντος τους.

Ακόμη πιο σημαντικός όμως είναι ο ρόλος των πόλεων στην παγκόσμια οικονομία, από την

στιγμή που η συγκέντρωση επιχειρήσεων, αγορών και ανθρώπινου δυναμικού, διαδραματίζουν κρίσιμο ρόλο στην οικονομική και κοινωνική καινοτομία των πόλεων, ειδικότερα των μεγάλων αστικών κέντρων (ESRC, 1997 · Meijer, 1993). Οι van den Berg κ.α (2004), και van Winden και van den Berg (2004), στα πλαίσια του προγράμματος STRIKE⁵, υποστηρίζουν ότι οι πόλεις αποτελούν κέντρα 'γνώσης' καθώς συγκεντρώνουν όλες τις απαραίτητες υποδομές γνώσης (ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα, τεχνολογικά και επιστημονικά κέντρα), έχοντας παράλληλα τα υψηλότερα επίπεδα εξειδίκευσης και ποιότητας του παραγωγικού δυναμικού έναντι των περιφερειών τους. Η ίδια θέση εκφράζεται και από τον Harris (1997, 2002) όπου οι πόλεις είναι τα πιο δυναμικά κέντρα των οικονομικών αλλαγών στις διεθνείς – παγκόσμιες οικονομίες, ενώ κατά την άποψη των Glaeser κ.α (1995), οι πόλεις είναι περισσότερο εξειδικευμένες οικονομικές μονάδες από ότι οι χώρες και για το λόγο αυτό έχει μεγαλύτερη σημασία να εξετάζεται η κίνηση των πόρων και η διαδικασία σύγκλισης μεταξύ των πόλεων παρά μεταξύ των χωρών.

Οι παραπάνω θέσεις υποστηρίζονται και από τις απόψεις των Gordon (1999) και Cattán (1995). Αναφερόμενος στην σχέση της διεθνοποίησης (internationalization) και του ανταγωνισμού των πόλεων, ο Gordon υποστήριξε ότι, υιοθετώντας μια ανταγωνιστική προσέγγιση στην ανάπτυξη των πόλεων, ο κύριος συλλογισμός θα πρέπει να είναι στο πως συγκεκριμένοι τόποι/ πόλεις ταιριάζουν στο ευρύτερο αστικό σύστημα, που προσδιορίζεται από τέσσερις πολύ σημαντικές διαστάσεις: α) την ιεραρχική διάσταση (η διάσταση του κεντρικού τόπου), β) το υπόδειγμα της εξειδίκευσης/ διαφοροποίησης των δραστηριοτήτων και των αγαθών, γ) την λειτουργική κατανομή της εργασίας και δ) το ρόλο της ανάπτυξης δικτύων μεταξύ των πόλεων. Από την πλευρά της η Cattán υποστήριξε ότι στις πόλεις η διαδικασία της διεθνοποίησης όχι μόνο αρχίζει αλλά και πραγματοποιείται.

• Παγκοσμιοπόλεις (World Cities)

Στις αρχές της δεκαετίας του '80 οι Freidmann και Wolff (1982), και Friedman (1986: 71) ανέπτυξαν τη θεμελιώδη και ευρέως γνωστή *υπόθεση της παγκόσμιας πόλης* (the world city hypothesis), σύμφωνα με την οποία 30 παγκόσμιες πόλεις αποτελούν τα κέντρα συγκέντρωσης και ελέγχου της παγκόσμιας οικονομίας, του κεφαλαίου και της διεθνούς κατανομής της εργασίας. Αρκετά χρόνια αργότερα η Sassen (1991), αναλύει την συνεχιζόμενη ανάπτυξη της οικονομικής διάρθρωσης των παγκόσμιων πόλεων, υποστηρίζοντας ότι οι παγκόσμιες πόλεις αποτελούν α) κέντρα λήψης αποφάσεων, όπου η παγκόσμια οικονομία είναι συ-

γκεντρωμένη, και β) κέντρα παραγωγής συγκεκριμένων-ειδικών αγαθών και υπηρεσιών τα οποία χρειάζονται για να διατηρούν την παγκόσμια οικονομία διαρκώς σε ανάπτυξη.⁶ Παρόμοιες απόψεις εκφράστηκαν και κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '90 (Dieleman και Hamnett, 1994· Batten, 1995· Chervant-Breton, 1997· Sim κ.α 2003), σύμφωνα με τις οποίες οι παγκόσμιες πόλεις δραστηριοποιούνται ανταγωνιστικά κυρίως στα επίπεδα ανάπτυξης υπηρεσιών, υψηλής τεχνολογίας αλλά και στην προσέλκυση ξένων επενδύσεων προκειμένου να υποστηρίξουν την οικονομική τους ευημερία και ανάπτυξη. Οι περισσότερες μελέτες κατατάσσουν ως παγκοσμιοπόλεις την Ν.Υόρκη, το Τόκιο και το Λονδίνο (Πίνακας 2). Οι δυο πρώτες είναι διοικητικά και χρηματοοικονομικά κέντρα των δυο ισχυρότερων οικονομιών του κόσμου, σε αντίθεση με το Λονδίνο που κυριαρχεί στο ευρωπαϊκό αστικό σύστημα ιεράρχησης, έχει το στάτους παγκοσμιοπόλης, χωρίς όμως να στηρίζεται σε μια ισχυρή εθνική οικονομία (Πετράκος και Οικονόμου, 1999:27· Shachar, 1996).

ΠΙΝΑΚΑΣ 2 Ιεράρχηση Παγκοσμίων Πόλεων

Συγγραφείς	Πόλεις
Hα I (1990)	London, Paris, Randstad, Rhine-Ruhr, Moscow, New York, Tokyo
Friedmann και Wolff (1982)	Tokyo, Los Angeles, San Francisco, Miami, New York
Friedmann (1986)	London, Paris, New York, Chicago, Los Angeles
Meyer (1986)*	New York, London, Paris, Zurich, Tokyo
Thrift (1989), Warf (1989)*, Sassen (1991)	New York, London, Tokyo
Budd (1995)*, Short κ.α. (1996)	Tokyo, London, New York, Paris, Frankfurt
Knox (1996)	London, New York, Tokyo
Muller (1997)	London, New York, Tokyo
The Economist (1998)	London, New York, Tokyo

*Συγκεκριμένες μελέτες προσδιορισμού διεθνών χρηματοοικονομικών κέντρων
Πηγή: Beaverstock κ.α. 1999

• Μεσογειακές μητροπόλεις

Η έννοια του όρου 'μητρόπολη' κυρίως παραπέμπει στην ύπαρξη ενός δυναμικού αστικού κέντρου, με πληθυσμό 500.000 και άνω κατοίκων, το οποίο περιστοιχίζεται από μικρότερες πόλεις δορυφόρους, που αναπτύσσουν εξειδικευμένες ή συμπληρωματικές λειτουργίες και συνδέονται με την μητρόπολη μέσω της ανάπτυξης δικτύων (Christofakis, 2004). Σύμφωνα με το δίκτυο METREX⁷, οι ευρωπαϊκές μητροπόλεις, το τελευταίο τέταρτο του 20^{ου} αιώνα, αντιμετώπισαν ποικίλα κοινωνικοοικονομικά προβλήματα, ενώ παράλληλα εκμεταλλεύ-

τηκαν ευκαιρίες για τη βελτίωση της οικονομικής τους βάσης και ανταγωνιστικότητας, τη διαμόρφωση υψηλού επιπέδου ποιότητας ζωής, όσο και για την αναζωογόνηση του αστικού και φυσικού τους περιβάλλοντος (METREX, 1999). Οι αλλαγές αυτές έφεραν στο προσκήνιο και πόλεις της Μεσογείου, ενισχύοντας το ρόλο και την σημαντικότητα τους, επηρεάζοντας την ισορροπία του Ευρωπαϊκού αστικού συστήματος. Έτσι πόλεις όπως η Βαρκελώνη, η Μαδρίτη, η Αθήνα, η Λισαβόνα, το Μιλάνο, το Τορίνο κ.α., βελτίωσαν το προφίλ τους ως πλέον ισχυρά οικονομικά αστικά κέντρα του Ευρωπαϊκού Νότου⁶ (Dura-Guimera, 2003). Κοινά στοιχεία των Μεσογειακών πόλεων στην μεταπολεμική περίοδο αποτελούν το ασταθές πολιτικό περιβάλλον, τα μεταναστευτικά ρεύματα προς τη Βόρεια Ευρώπη και μια ασυνήθιστη για τα ευρωπαϊκά δεδομένα συνύπαρξη του άτυπου (informal) με τον σύγχρονο (modern) τομέα της οικονομίας (Πετράκος και Οικονόμου, 1999:28).

Συμπερασματικά, μπορούμε να πούμε, ότι οι Μεσογειακές πόλεις παρουσιάζουν μια ποικιλότητα χαρακτηριστικών, που είτε διαφέρουν, είτε δεν υπάρχουν στις πόλεις του Βορρά. Η μικρή ατομική ιδιοκτησία, η ανάμειξη χρήσεων γης και κοινωνικών ομάδων, οι ελλείψεις στις αστικές υποδομές, η πολυαπασχόληση κ.α, δεν αποτελούν μόνο υπόλοιπα μιας προηγούμενης φάσης του καπιταλιστικού συστήματος, αλλά σε αρκετές περιπτώσεις प्राϊόντα, διαφορετικών 'τροχιών' οικονομικής και αστικής ανάπτυξης (Πετράκος και Οικονόμου, 1999:30).

• Ευρωπαϊκές πόλεις μεσαίου μεγέθους

Ως πόλεις μεσαίου μεγέθους ορίζονται αυτές που έχουν πληθυσμό από 100.000 έως 300.000 κατοίκους (EC, 1996:155 – Eurostat)⁹. Στην πλειονότητα των χωρών, οι μεσαίες πόλεις δεν συγκεντρώνουν πάνω από το 20% του αστικού πληθυσμού, ενώ οι πόλεις κάτω των 100.000 κατοίκων, συγκεντρώνουν περίπου το 25%. Είναι λοιπόν εμφανές ότι το μεγαλύτερο ποσοστό του αστικού πληθυσμού συγκεντρώνεται στα μεγάλα μητροπολιτικά κέντρα. Από την άποψη αυτή, οι προοπτικές των πόλεων μεσαίου μεγέθους αποκτούν ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς σχετίζονται με τις χωρικές ισορροπίες του Ευρωπαϊκού χώρου, ενώ ο ρόλος που καλούνται να διαδραματίσουν είναι σημαντικός τόσο σε επίπεδο ανταγωνισμού και αντιστάθμισης στα πλεονεκτήματα των μητροπολιτικών περιοχών, όσο και σε επίπεδο συγκράτησης των μετατοπίσεων του πληθυσμού και του παραγωγικού τους δυναμικού στα μεγάλα αστικά κέντρα (Hinderink και Titus, 2002). Εν συντομία τα βασικά χαρακτηριστικά των ευρωπαϊκών πόλεων μεσαίου μεγέθους αφορούν στα εξής:

- Στην παραγωγική τους διάρθρωση, όπου οι πόλεις μεσαίου μεγέθους χαρακτηρίζονται από την κυριαρχία του δευτερογενή τομέα παραγωγής και μάλιστα σε περιορισμένο αριθμό κλάδων παραγωγής (Metakos, 2002)

- Η ανάπτυξη του τριτογενή τομέα (υπηρεσίες) συντελείται στα μεγάλα αστικά κέντρα, στα οποία οι επιχειρήσεις που εγκαθίστανται εκεί, έχουν τη δυνατότητα να αντλήσουν σημαντικά οφέλη αστικής κλίμακας από το ευρύτερο περιβάλλον και τις διαθέσιμες υπηρεσίες υποστήριξης των δραστηριοτήτων τους (χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της Βαρσοβίας, που αποτελεί το μοναδικό κέντρο συγκέντρωσης μεγάλων επενδύσεων στην Πολωνία – σε μια αγορά 40 εκατ. κατοίκων καθώς και την πιο ανταγωνιστική πύλη εισόδου προς τη Ρωσία και τις χώρες της Βαλτικής για τις επιχειρήσεις από χώρες της Δυτικής Ευρώπης (Keivani κ.α, 2002)).

- Η εξειδίκευση σε περιορισμένο αριθμό παραγωγικών κλάδων (δευτερογενούς τομέα) είναι δυνατόν να επιφέρει στην τοπική οικονομία των πόλεων προβλήματα τα οποία να σχετίζονται με την προσαρμογή τους στο νέο οικονομικό περιβάλλον, καθώς οι δυνατότητες για υιοθέτηση, σχεδιασμό και εφαρμογή πολιτικών αναδιάρθρωσης της παραγωγικής τους βάσης είναι περιορισμένες.

- Η ανταγωνιστικότητα των πόλεων μεσαίου μεγέθους είναι πολύ μικρότερη από αυτήν των μεγάλων μητροπολιτικών κέντρων. Τόσο η ευρύτητα της παραγωγικής βάσης (φιλοξενία μεγάλων και καινοτόμων επιχειρήσεων) όσο και η κινητικότητα του κεφαλαίου (mobile investment), συγκεντρώνονται σε μεγάλα μητροπολιτικά κέντρα αφήνοντας περιορισμένες ευκαιρίες ανάπτυξης και ανταγωνιστικότητας σε πόλεις μεσαίου ή μικρού μεγέθους (Πετράκος και Οικονόμου, 1999).

Με βάση τα παραπάνω διερωτάται κανείς, αν όντως δημιουργούνται ευκαιρίες ανάπτυξης και ανταγωνιστικότητας για τις πόλεις μεσαίου μεγέθους (κατά συνέπεια και για τις ελληνικές) και αν ναι *σε ποιους τομείς; σε τι βαθμό/επίπεδο; και υπό ποιες προϋποθέσεις;*

Η απάντηση στα παραπάνω ερωτήματα εξαρτάται από την εκάστοτε φυσιογνωμία, το χαρακτήρα, το ιστορικό παρελθόν, τη γεωγραφική θέση των πόλεων στον εθνικό, ευρωπαϊκό ή διεθνές χώρο, τον αυτάρκη οικονομικό τους δυναμισμό (CEC, 1992· ESDP, 1999) αλλά και τις εσωτερικές δυνάμεις που μπορούν να αναπτύξουν σε επίπεδα σχεδιασμού πολιτικών/στρατηγικών και σε διαδικασίες λήψης αποφάσεων.

Οφείλουμε όμως να επισημάνουμε το γεγονός, ότι κάθε πόλη μικρή ή μεγάλη είναι μια μοναδική περίπτωση. Όπως και με κάθε άλλη χωρική ενότητα, οι αναπτυξιακές διαδρομές και προοπτικές της είναι δυνατόν να κατανοηθούν μόνο μέσα στο πλαίσιο των ιδιαίτερων συνθηκών, πλεονεκτημάτων, δυσχερειών, ευκαιριών και κινδύνων που έχουν καταγραφεί στην ιστορική της διαδρομή ή αναμένεται να εμφανιστούν στο ορατό μέλλον. Η εικόνα που δημιουργείται, χάνει κάποια από τα στοιχεία της προσδιορισμένης (deterministic) σχέσης αίτιου-αιτιατού και γίνεται περισσότερο ποικιλόμορφη, όταν κανείς λάβει υπόψη του τον ρόλο των ασκούμενων αστικών πολιτικών, με όλη την ετερογένεια στην σύλληψη, τον σχεδιασμό και την αποτελεσματικότητα που η εμπειρία έχει ήδη καταγράψει.

5 Ανταγωνισμός και συνεργασία πόλεων

Σύμφωνα με τον Hall (1993), επειδή οι πόλεις αναζητούν νέους ρόλους να διαδραματίσουν καθώς κινούνται από την εποχή της βιομηχανικής ανάπτυξης στην εποχή της πληροφόρησης και επικοινωνίας ανταγωνίζονται μεταξύ τους, διαμορφώνοντας και βελτιώνοντας την εικόνα τους προκειμένου να αναπτύξουν νέες δραστηριότητες με εθνική και διεθνή εμβέλεια, αναπτύσσοντας παράλληλα υψηλά επίπεδα δημιουργικότητας και καινοτομικής ικανότητας (Jensen-Buiter, 1999).

Ο Lever (1993, 1999), εξετάζοντας τον ανταγωνισμό στο Ευρωπαϊκό αστικό σύστημα πόλεων, ισχυρίζεται ότι ο ανταγωνισμός λαμβάνει δυο κύριες μορφές. Η πρώτη αφορά την διαμόρφωση 'πινάκων τάξης' (league tables), όπου οι πόλεις ιεραρχούνται με βάση την ανάλυση πολλαπλών κριτηρίων από το καλύτερο ως το χειρότερο επίπεδο. Υποθετικά οι πόλεις οι οποίες βρίσκονται στην κορυφή της ιεραρχίας είναι και αυτές με τον μεγαλύτερο δείκτη ανταγωνιστικότητας και ελκυστικότητας για την εγκατάσταση επιχειρήσεων αλλά και για την προσέλκυση νέων κατοίκων. Η δεύτερη μορφή αναφέρεται στην εξήγηση των παραγόντων που συνθέτουν την έννοια των 'κερδισμένων' ή 'χαμένων' πόλεων. Η πιο απλή μορφή που λαμβάνει η εξήγηση αυτή αντικατοπτρίζεται στην άποψη ότι οι πόλεις αναπτύσσονται επιτυχώς ή ανεπιτυχώς στο βαθμό που αναπτύσσεται επιτυχώς ή ανεπιτυχώς η χώρα στην οποία βρίσκονται. Επιπρόσθετα ο ανταγωνισμός των πόλεων χαρακτηρίζεται από: α) τις προσπάθειες των πολυεθνικών επιχειρήσεων να εγκαταστήσουν νέες μονάδες και γραφεία σε επιλεγμένες τοποθεσίες, β) από την αυξανόμενη τάση των τοπικών αυτοδιοικήσεων να αναπτύξουν ρόλους σε διαδικασίες όπου η προβολή και η υποστήριξη της εικόνας των πόλεων, γ) από τον ανταγωνισμό των ευρωπαϊκών ινστιτούτων να εγκατασταθούν στο

εσωτερικό των πόλεων, δ) από τον ανταγωνισμό για δημόσιες χρηματοδοτήσεις (κυρίως από την ΕΕ) και ε) τον ανταγωνισμό για την οργάνωση και διεξαγωγή μεγάλων γεγονότων/ δραστηριοτήτων με διεθνή απήχηση και εμβέλεια, όπως αθλητικά γεγονότα, πολιτιστικά φεστιβάλ, διεθνείς εμπορικές εκθέσεις κ.α, τα οποία έχουν πολυδιάστατες επιδράσεις στην οικονομική ανάπτυξη των (Lever και Turok 1999).

Γεγονός όμως είναι ότι οι πόλεις δεν λειτουργούν μόνο ανταγωνιστικά, αλλά και συνεργατικά με στόχο την ανάπτυξη και την ανταγωνιστικότητα τους αλλά και την ευημερία των περιφερειών όπου ανήκουν. Κατά τη διάρκεια κυρίως της τελευταίας δεκαετίας του αιώνα, οι πόλεις ανταγωνίζονται περισσότερο αλλά και συνεργάζονται περισσότερο. Η διεθνής εμπειρία καταγράφει περιπτώσεις σημαντικών συνεργασιών, όπως: η πρωτοβουλία LODIS (RECITE programme, DG XVI), το πρόγραμμα ECOS-OUVERTURE, το οποίο στοχεύει στην προώθηση της συνεργασίας μεταξύ πόλεων της ΕΕ και ομολόγων τους στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη αλλά και σε πόλεις της πρώην Σοβιετικής Ένωσης (Κότιος, 1999), το πρόγραμμα EC-LEDA (Bennett και Krebs, 1994) με στόχο την παροχή τεχνογνωσίας σε ζητήματα τοπικής οικονομικής ανάπτυξης σε ευρωπαϊκές πόλεις, την ανάπτυξη δικτύων μεταξύ πόλεων της Βρετανίας, με στόχο την ανταλλαγή πληροφορίας και γνώσης, κ.α.

6 Πόλεις και αστικά συστήματα ιεράρχησης

Η μελέτη των αστικών συστημάτων ιεράρχησης σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο, αποτέλεσε αντικείμενο ευρέως επιστημονικού ενδιαφέροντος κυρίως από την δεκαετία του '60 και έπειτα (Hall 1966, Heenan, 1977 Bermejo-Rubalcaba και Roura-Cuadrado, 1995· Shin, 2002· Derudder κ.α, 2003), αν και η πρώτη απόπειρα δημιουργίας συστήματος αστικής ιεράρχησης παραπέμπει στην θεωρία της 'κεντρικής θέσης' του Γερμανού ακαδημαϊκού Walter Christaller¹⁰ πριν από 70 χρόνια (1933) (McCann, 2002: 123).

Σε πιο πρόσφατες έρευνες, το επιστημονικό ενδιαφέρον επικεντρώνεται σε θέματα ανάλυσης των σχέσεων μεταξύ της αστικής ανάπτυξης και της μεταβολής στον πληθυσμό των πόλεων (Chase-Dunn και Willard, 1993), στον ρόλο των ειδικών γεγονότων (όπως διεθνείς εκθέσεις) στην ανάπτυξη και την ανταγωνιστικότητα των πόλεων (Bermejo-Rubalcaba και Roura-Cuadrado, 1995), ή στην σημαντικότητα των αεροπορικών συνδέσεων στο διεθνές σύστημα αστικής ιεράρχησης (Smith και Timberlake, 2000). Ιδιαίτερα ενδιαφέρουσες είναι οι εργασίες Beaverstock κ.α (1999) και Derudder κ.α (2003), οι οποίοι προσπάθησαν

να κατασκευάσουν και να αναλύσουν ένα Διεθνές Δίκτυο Μεγάλων Αστικών Κέντρων (*Globalisation and World Cities Group and Network - GaWC*), χρησιμοποιώντας ανάλυση συστάδας (*cluster analysis*), σε ένα δείγμα 234 παγκόσμιων κέντρων υπηρεσιών. Ένα από τα βασικά συμπεράσματα της εργασίας τους είναι ότι οι παγκόσμιες πόλεις Λονδίνο, Νέα Υόρκη και Τόκιο, ιεραρχούνται στις πρώτες θέσεις του δικτύου, ενώ σημαντικό στοιχείο αποτελεί και το γεγονός ότι οι ασιατικές και λατινο-αμερικανικές πόλεις αντιδρούν θετικά στα πλαίσια της παγκόσμιας οικονομίας σε όρους ανάπτυξης δικτυακών συνδέσεων.

Αναφερόμενος στο ευρωπαϊκό σύστημα ιεράρχησης ο Hall (1999), υποστηρίζει ότι η αστική ιεραρχία συνθέτεται από την ύπαρξη πόλεων 'πυρήνων' (*core cities*) και πόλεων 'περιφερειακών' (*periphery cities*), με κύριες παραμέτρους στη διαμόρφωση της κλίμακας ιεράρχησης, την κατανομή της οικονομικής δραστηριότητας και τον πληθυσμό. Ένας μεγάλος αριθμός αστικών κέντρων οι οποίες αποτελούν πόλους έλξης τόσο για εργασία όσο και για διαβίωση, είναι συγκεντρωμένοι στην ζώνη των Άλπεων στην Κεντρική Ευρώπη. Περιοχές όπως η βόρεια Βαυαρία, το βόρειο Baden-Wuttemberg, το Savoy, η Αυστρία και η λεκάνη της βόρειας Ιταλίας, σύμφωνα με παλαιότερη άποψη του Klaassen (1987), χαρακτηρίζονται από σταθερές συνθήκες εργασίας, χαμηλό δείκτη ανεργίας, χαμηλό δείκτη εγκληματικότητας, υψηλό επίπεδο αστικής αισθητικής και φυσικού περιβάλλοντος καθώς και καθαριότητας.

Η συγκέντρωση αυτή των χαρακτηριστικών σε περιοχές της Κεντρικής Ευρώπης είναι εμφανής και από τα στοιχεία του Πίνακα 3, όπου εμφανίζονται οι 20 περισσότερο ανταγωνιστικές περιοχές της Ευρώπης, σε όρους ανάπτυξης επενδυτικών δραστηριοτήτων, για το έτος 1998.

Από τον Πίνακα 3 εξάγουμε δύο βασικά συμπεράσματα: α) ότι η υπεροχή των περιοχών/πόλεων της Γερμανίας είναι καθολική, με αισθητή διαφορά από τις υπόλοιπες χώρες, κάτι το οποίο επιβεβαιώνεται και την άποψη του Roper (1998), όσον αφορά την ηγεμονική θέση της Γερμανίας στην Ευρώπη και β) ότι και οι 20 περιοχές βρίσκονται στο κέντρο της Ευρώπης (με εξαίρεση το Oxfordshire στο ΗΒ), γεγονός που επιβεβαιώνεται και από τον Rodríguez-Pose (2001), ο οποίος αναφερόμενος στην ανάπτυξη των τοπικών συστημάτων παραγωγής στην Ευρώπη (Γαλλία, Γερμανία, Ιταλία και ΗΒ), υποστηρίζει ότι οι περιοχές αυτές από τα μέσα της δεκαετίας του '80 και ύστερα φιλοξενούν τον Ευρωπαϊκό βιομηχανικό κορμό.

Στον Πίνακα 4 παρουσιάζεται η τελική κατάταξη των 30 ευρωπαϊκών πόλεων για την εγκατάσταση και ανάπτυξη επιχειρηματικών δραστηριοτήτων για την περίοδο 2001-

ΠΙΝΑΚΑΣ 3 Οι 20 πιο ανταγωνιστικές περιοχές στην Ευρώπη κατά το 1998

α/α	Πόλη	Περιφέρεια / Χώρα
1	Upper Bavaria	Γερμανία
2	Hanover	Γερμανία
3	Oxfordshire	Ηνωμ. Βασίλειο
4	Utrecht	Ολλανδία
5	Cologne	Γερμανία
6	Paris	Γαλλία
7	Braunschweig	Γερμανία
8	Gelderland	Ολλανδία
9	Vienna	Αυστρία
10	Alsace	Γαλλία
11	Darmstadt	Γερμανία
12	Karlsruhe	Γερμανία
13	Haute Normandie	Γαλλία
14	Luxemburg	Λουξεμβούργο
15	Basel	Ελβετία
16	Salzburg	Αυστρία
17	Hamburg	Γερμανία
18	South Holland	Ολλανδία
19	Tubingen	Γερμανία
20	Zurich	Ελβετία

Πηγή: Investors Guide for Western Europe (1998)

2004, αλλά και η κατάταξη τους το έτος 1990, που αποτελεί το πρώτο έτος υλοποίησης της συγκεκριμένης έρευνας. Επίσης στον πίνακα εμφανίζονται και οι αλλαγές στις θέσεις των πόλεων κατά την περίοδο 1990-2004 και της περιόδου των δυο τελευταίων ετών, 2003-2004. Η έρευνα αυτή πραγματοποιείται κάθε χρόνο σε 506 ανώτερα διευθυντικά στελέχη βιομηχανικών, εμπορικών και παροχής υπηρεσιών επιχειρήσεων σε 9 κράτη της Ευρώπης. Οι πόλεις αξιολογήθηκαν σε μια σειρά από παράγοντες, που είναι ταυτόχρονα και κριτήρια επιλογής για την εγκατάσταση ξένων επιχειρήσεων (CEC, 1993), λόγος για τον οποίο χρησιμοποιούνται και οι συγκεκριμένοι παράγοντες στην έρευνα.¹¹ Συγκεκριμένα οι παράγοντες-κριτήρια είναι: α) Διαθεσιμότητα σε εξειδικευμένο ανθρώπινο δυναμικό, β) Πρόσβαση σε διεθνείς αγορές, γ) Διεθνείς συνδέσεις, δ) Ποιότητα επικοινωνιών, ε) Πολιτικοοικονομικές συνθήκες (περιβάλλον), στ) Κόστος εργασίας, ζ) Διαθεσιμότητα γραφείων/ επαγγελματικών χώρων, η) Αστικές μεταφορές, θ) Ποιότητα ζωής, ι) Ομιλούσες γλώσσες. Η αξιολόγηση των κριτηρίων αυτών βασίστηκε στην εκτίμηση εναλλακτικών απαντήσεων

ΠΙΝΑΚΑΣ 4 Τα 30 κορυφαία επιχειρησιακά κέντρα στην Ευρώπη

ΠΟΛΕΙΣ	ΧΩΡΕΣ	1990*	2001	2002	2003	2004	Τάση (1990-2004)	Τάση (2003-2004)
Λονδίνο	Ην.Βασίλειο	1	1	1	1	1	-	-
Παρίσι	Γαλλία	2	2	2	2	2	-	-
Φρανκφούρτη	Γερμανία	3	3	3	3	3	-	-
Βρυξέλλες	Βέλγιο	4	4	4	4	4	-	-
Άμστερνταμ	Ολλανδία	5	5	5	5	5	-	-
Βαρκελώνη	Ισπανία	11	6	6	6	6	+5	-
Μαδρίτη	Ισπανία	17	8	7	7	7	+10	-
Μιλάνο	Ιταλία	9	11	8	8	11	-2	-3
Βερολίνο	Γερμανία	15	9	9	9	9	+6	-
Μόναχο	Γερμανία	12	10	11	10	8	+4	+2
Ζυρίχη	Ελβετία	7	7	10	11	10	-3	+1
Δουβλίνο	Ιρλανδία	-	13	12	12	12	-	-
Μάντσεστερ	Ην.Βασίλειο	13	14	19	13	14	-1	-1
Γενεύη	Ελβετία	8	12	15	14	17	-9	-3
Λισσαβόνα	Πορτογαλία	16	16	17	15	16	-	-1
Ντισελντορφ	Γερμανία	6	17	13	16	18	-12	-2
Πράγες	Τσεχία	23	21	15	17	13	+10	+4
Στακχόλμη	Σουηδία	19	15	14	18	15	+4	+3
Λυών	Γαλλία	18	20	20	19	21	-3	-2
Αμβούργο	Γερμανία	14	18	18	20	19	-5	+1
Γιασκόβη	Ην.Βασίλειο	10	19	21	21	24	-14	-3
Βαρσοβία	Πολωνία	25	27	26	22	20	+5	+2
Βουδαπέστη	Ουγγαρία	21	22	25	23	23	-2	-
Βιέννη	Αυστρία	20	23	23	24	22	-2	+2
Κοπεγχάγη	Δανία	-	24	24	25	26	-	-1
Ρώμη	Ιταλία	-	25	22	26	25	-	+1
Όσλο	Νορβηγία	-	28	29	27	30	-	-3
Μόσχα	Ρωσία	24	30	30	28	27	-3	+1
Ελσίνκι	Φινλανδία	-	26	27	29	28	-	-2
Αθήνα	Ελλάδα	22	29	28	30	29	-7	+1

* Οι πόλεις αυτές δεν συμμετείχαν στο δείγμα του 1990

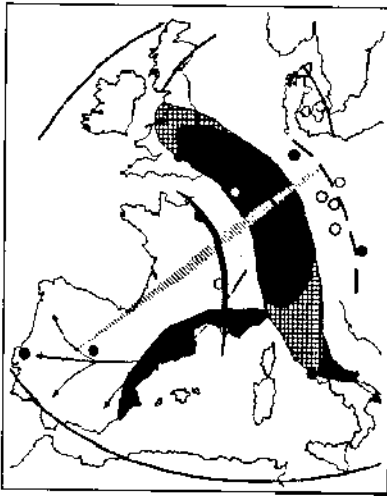
Πηγή: European Cities Monitor 2002, 03, 04

κλίμακας 'η καλύτερη πόλη', η 'δεύτερη καλύτερη πόλη' και η 'τρίτη καλύτερη πόλη'. Με βάση την ιεράρχηση αυτή, διαμορφώθηκαν οι τιμές αποτελεσμάτων (scores) για κάθε πόλη, οι οποίες με την σειρά τους οδήγησαν στην κατάταξη του Πίνακα 4 (European Cities Monitor - Cushman και Wakefield 2002, 2003, 2004).

Τα συμπεράσματα που προκύπτουν είναι τα εξής:

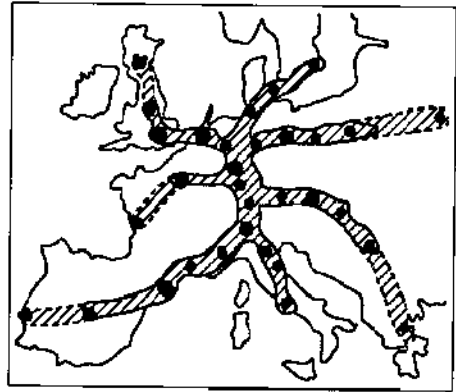
- Στις πέντε πρώτες θέσεις υπάρχει η κυριαρχία των μητροπολιτικών κέντρων Λονδίνου και Παρισι, καθώς και των κεντρικών αστικών πυρήνων της Φρανκφούρτης, των Βρυξελλών και του Άμστερνταμ. Το σημαντικό είναι ότι η κατάταξη τους είναι η ίδια με εκείνη πριν από 14 χρόνια (1990), γεγονός που σημαίνει ότι οι πόλεις αυτές συγκεντρώνουν παραδοσιακά τις υψηλότερες αξιολογήσεις, τοποθετημένες πάνω στο άξονα 'Λονδίνου – Μιλάνο', τον αποκαλούμενο 'blue banana' (DATAR, 1989· Taylor και Hoyle, 2000) (Σχήμα 1). Η 'blue banana' αποτελεί τον κύριο άξονα όλων των οικονομικών δραστηριοτήτων που βασίζονται στην επιστήμη την τεχνολογία και την καινοτομία.

ΣΧΗΜΑ 1 Η Blue Banana

Πηγή: van der Meer 1998

ΣΧΗΜΑ 2 Το Red Octopus

Πηγή: Nordregio 2003

- Στις δέκα πρώτες θέσεις εμφανής είναι η υπεροπλία των γερμανικών πόλεων γεγονός που θίξαμε και σε προηγούμενη ενότητα. Αυτό που είναι πολύ σημαντικό, αφορά στην εκπροσώπηση της Ισπανίας με δυο πόλεις (Βαρκελώνη και Μαδρίτη) στην πρώτη δεκάδα. Αν και χώρα που βρίσκεται σχετικά μακριά από τον κεντρικό πυρήνα της Ευρώπης, οι πόλεις που την εκπροσωπούν κατάφεραν να αναρριχηθούν ταχύτατα στην αστική κλίμακα καταλαμβάνοντας σταθερά την περίοδο 2001-2004 την 6^η και την 7^η θέση. Είναι χαρακτηριστικό ότι ο πυρήνας του αστικού συστήματος με κύριο άξονα την 'blue banana', επεκτείνεται πλέον και σε άλλες περιοχές της Νότιας και Ανατολικής Ευρώπης. Στο πλαίσιο αυτό τα παραδοσιακά

αστικά κέντρα της Δυτικής και Κεντρικής Ευρώπης αναπτύσσουν συνδέσεις με άλλες πόλεις και περιφέρειες, όπως φαίνεται και στο Σχήμα 2. Την νέα αυτή μορφή αστικών συνδέσεων στον Ευρωπαϊκό χώρο ο van der Meer (1998), την ονομάζει 'Red Octopus'.

•Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι αλλαγές στην ιεράρχηση των πόλεων της Μαδρίτης της Πράγας, του Βερολίνου, της Βαρκελώνης και της Βαρσοβίας. Η Βαρκελώνη, η Μαδρίτη και το Βερολίνο, διατηρούν μια σταθερότητα πολύ σημαντική τα τελευταία τέσσερα χρόνια στην πρώτη δεκάδα των κορυφαίων πόλεων, ενώ ο ρυθμός ανάπτυξης της Πράγας είναι ραγδαίος με μεγάλες βελτιώσεις ανά χρόνο, κάτι που παρατηρείται και στην Βαρσοβία αλλά με μικρότερη ένταση. Η Μαδρίτη και η Πράγα είναι οι πόλεις με την μεγαλύτερη άνοδο (+10 θέσεις) σε σχέση με το 1990, ενώ η Πράγα παρουσιάζει και την μεγαλύτερη άνοδο (+4 θέσεις) σε σχέση με το 2003.

•Αντίστοιχοι οι πόλεις με την μεγαλύτερη μείωση είναι η Γλασκόβη (-14 θέσεις), το Ντίσελντορφ (-12 θέσεις), η Γενεύη (-9 θέσεις) και η Αθήνα (-7 θέσεις) σε σχέση με την αρχική κατάταξη του 1990. Ειδικότερα οι τρεις πρώτες παρουσιάζουν μεγάλη μείωση στην περίοδο 1990-2001, γεγονός που οφείλεται τόσο στο φαινόμενο της αποβιομηχάνισης που επηρέασε παράδοσιακά βιομηχανικά κέντρα όπως η Γλασκόβη και το Ντίσελντορφ, όσο και στη διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και διεύρυνσης, στα πλαίσια των οποίων οι χώρες και κατ'επέκταση οι πόλεις της Κεντροανατολικής Ευρώπης αναπτύσσονται με ταχείς ρυθμούς, προκειμένου να προσαρμοστούν στα νέα δεδομένα που ορίζει το νέο ευρωπαϊκό περιβάλλον.

Συμπεράσματα

Στο άρθρο αυτό πραγματοποιήθηκε μια ανασκόπηση της νέας διεθνοποιημένης οικονομικής και κοινωνικής πραγματικότητας των τελευταίων 25 χρόνων, με εστίαση στον ευρωπαϊκό χώρο. Το ενδιαφέρον επικεντρώθηκε στους παράγοντες που συνθέτουν τον χαρακτήρα και τη δυναμική της νέας παγκόσμιας οικονομίας και αγοράς, η οποία επιδρά άμεσα στην ανάπτυξη και την λειτουργικότητα των πόλεων τόσο σε ευρωπαϊκό όσο και σε διεθνές επίπεδο. Πιο συγκεκριμένα τα συμπεράσματα που απορρέουν από την παραπάνω ανάλυση επικεντρώνονται στα εξής:

α) Το τελευταίο τέταρτο του 20ου αιώνα σηματοδοτείται από κρίσιμες και ραγδαίες εξελίξεις στον παγκόσμιο και ευρωπαϊκό χάρτη σε όλα τα επίπεδα των οικονομικών, επιχειρησιακών, κοινωνικών και πολιτικών δραστηριοτήτων. Κατά κύριο λόγο η παγκοσμιοποίηση των αγορών που σημαίνει την ένταση του διεθνούς ανταγωνισμού εξαρτάται από δυναμικά ποιοτικά

στοιχεία όπως η κινητικότητα των συντελεστών παραγωγής, η διάχυση της τεχνολογίας και της πληροφορίας αλλά και η ικανότητα του συντονισμού τους. Στα πλαίσια αυτά η γέννηση μιας μορφής 'Νέας Οικονομίας' είναι γεγονός, το οποίο επιδρά ριζικά στην οργάνωση, την λειτουργικότητα και την ανάπτυξη της διεθνούς και ευρωπαϊκής αγοράς.

β) Η νέα οικονομική και κοινωνική πραγματικότητα αφήνει πίσω της κερδισμένους και χαμένους. Οι διαφορές ανάπτυξης και βιοτικού επιπέδου είναι εμφανείς στο εσωτερικό των κρατών που συνθέτουν την Ευρωπαϊκή Ένωση. Στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης αυξάνουν οι πιέσεις του ανταγωνισμού επί των ασθενέστερων χωρών, οι οποίες επιβάλλεται να εγκαταλείψουν δραστηριότητες οι οποίες τους αποφέρουν πρόσκαιρα οφέλη, λόγω του κόστους εργασίας, ενώ ταυτόχρονα στερούνται ευνοϊκών προοπτικών λόγω του χαμηλού τεχνολογικού τους επιπέδου.

γ) Ο ρόλος και η σημαντικότητα των ευρωπαϊκών πόλεων αλλάζει δυναμικά. Κυρίως τα μεγάλα μητροπολιτικά κέντρα αποτελούν κέντρα συγκέντρωσης της γνώσης και της καινοτομίας, ενώ παράλληλα αποτελούν πόλους έλξης εξειδικευμένου ανθρώπινου δυναμικού και ατόμων με δεξιότητες και talέντα. Παράλληλα αναδεικνύονται ως σημαντικοί παράγοντες της οικονομικής τους ανασυγκρότησης και άλλες περισσότερο ποιοτικές παράμετροι, όπως η κατασκευή θετικών και ανταγωνιστικών εικόνων, με απώτερο στόχο την αύξηση της ανταγωνιστικότητας τους στο νέα διεθνοποιημένη αγορά.

δ) Τέλος, η κατάκτηση μιας υψηλής θέσης στο αστικό σύστημα ιεράρχησης αποτελεί βασικό στόχο των πόλεων. Στο αστικό ευρωπαϊκό περιβάλλον, κυριαρχούν τα μεγάλα μητροπολιτικά κέντρα του Λονδίνου και του Παρισιού καθώς και οι μεγαλουπόλεις της Κεντρικής Ευρώπης (Φρανκφούρτη, Άμστερνταμ, Βρυξέλλες). Οι περιοχές αυτές αξιολογούνται ως οι πλέον κατάλληλες για την ανάπτυξη κυρίως οικονομικών δραστηριοτήτων. Παράλληλα, αναδεικνύεται η δυναμική και άλλων πόλεων τόσο του Ευρωπαϊκού Νότου (Βαρκελώνη και Μαδρίτη), όσο και πόλεων της Νοτιο-Ανατολικής Ευρώπης (Πράγα, Βουδαπέστη).

Κλείνοντας το άρθρο αυτό θα υποστηρίξουμε ότι, το νέο διεθνοποιημένο περιβάλλον δημιουργεί ευκαιρίες ανάπτυξης, κυριαρχείτα, από προκλήσεις ενώ ταυτόχρονα εμπεριέχει κινδύνους και απειλές, παραμέτρους δηλαδή που οι πόλεις θα πρέπει να λάβουν σοβαρά υπόψη, προκειμένου να ικανοποιήσουν τους στόχους τόσο της οικονομικής και κοινωνικής ευημερίας όσο και της επίτευξης υψηλού βαθμού ανταγωνιστικότητας σε σχέση με άλλες ομοειδείς τους πόλεις, στα πλαίσια ενός διεθνούς συστήματος ιεράρχησης.

Σημειώσεις:

- ¹ Επίσης η Νέα Οικονομία διαφοροποίησε τις σχέσεις μεταξύ των επιχειρήσεων και των καταναλωτών, αλλάζοντας τις διαδικασίες διανομής και προώθησης των αγαθών, μέσω της δημιουργίας καινοτομικών μεθόδων, όπως οι δικτυακές συνδέσεις και το Internet (Mann, 2001).
- ² π.χ. η δημιουργία των Urban Development Corporations (UDCs) και των Training and Enterprises Councils (TECs) στο Sheffield της Αγγλίας, η ανάπτυξη των Local Enterprise Companies (LECs) network, στην Σκωτία ή η ανάπτυξη νέων μορφών συνεργασίας ανάμεσα στον ιδιωτικό και δημόσιο τομέα στην Σουηδία και την Ολλανδία.
- ³ Περιοχές που χαρακτηρίζονται από εθνικούς περιορισμούς και έλεγχο από την κεντρική εξουσία, έχουν λιγότερες ευκαιρίες ανάπτυξης, σε σχέση με άλλες. Επίσης στο εσωτερικό των κρατών μελών, ορισμένες περιοχές είναι δυνατόν να ωφεληθούν από την στιγμή που οι εθνικοί περιορισμοί λειτουργούν διαφορετικά από περιοχή σε περιοχή, γεγονός το οποίο εξαρτάται κυρίως από τους πόρους και τα χαρακτηριστικά των περιοχών. Ως τέτοια αναφέρονται, η γεωγραφική θέση-τοποθεσία, το παραγωγικό δυναμικό, ή και η δυνατότητα πρόσβασης σε πολιτικούς – κυβερνητικούς παράγοντες (de Rooij, 2002).
- ⁴ Αλβανία, Βοσνία και Ερζεγοβίνη, Κροατία, πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας και Σερβία και Μοντενέγκρο
- ⁵ STRIKE: Strategies for Towns and Regions in the Knowledge Economy
- ⁶ Την ίδια άποψη εκφράζει και ο Hall (1996), στο βιβλίο του The World Cities, προσδίδοντας στις μεγάλες μητροπόλεις έναν χαρακτήρα πολυδιάστατο, από την στιγμή που αποτελούν – κατά τον ίδιο – κέντρα συγκέντρωσης εξουσίας και αποφάσεων, κέντρα διαχείρισης του παγκόσμιου εμπορίου, κέντρα συγκέντρωσης χρηματοοικονομικών και ασφαλιστικών υπηρεσιών καθώς και πόλοι έλξης υψηλά εξειδικευμένου παραγωγικού δυναμικού κ.α.
- ⁷ Το METREX είναι ένα δίκτυο από 120 μητροπολιτικές περιοχές (αστικές περιοχές και οι ευρύτερες ζώνες τους, με πληθυσμό από 500.000 κατοίκους και άνω, συμπεριλαμβανομένων της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης), σε όλη την Ευρώπη (Ε.Ε. και χώρες της ΚΑΕ), στο οποίο συμμετέχουν δημόσιοι φορείς διοίκησης, αναπτυξιακοί οργανισμοί, εξειδικευμένοι σύμβουλοι, έχοντας ως κύριο ενδιαφέρον το χωρικό σχεδιασμό και την ανάπτυξη των ευρωπαϊκών μητροπόλεων.
- ⁸ Χαρακτηριστικά είναι τα παραδείγματα των πόλεων της Ιβηρικής Χερσονήσου, Βαρκελώνης και Λισαβόνας, οι οποίες υποστήριξαν την οικονομική τους ανάπτυξη, κυρίως μέσω της οργάνωσης και διεξαγωγής σημαντικών 'μεγάλων γεγονότων' (mega events). Σταθμός στην περίπτωση της Βαρκελώνης αποτέλεσε η αναγνωσμένα επιτυχής διεξαγωγή των Ολυμπιακών Αγώνων το 1992, ενώ για την Λισαβόνα, η επίσης επιτυχής διεξαγωγή της διεθνούς εμπορικής έκθεσης EXPO το 1998 (van den Berg κ.α, 2000:61 Russo και van den Berg, 2002)
- ⁹ Οι Lavergne και Mollet (1991), ορίζουν ως πόλεις μεσαίου μεγέθους, αυτές που έχουν πληθυσμό από 100.000 έως 500.000 κατοίκους, ενώ ο Atkinson (1999), αντίστοιχα όσες έχουν πληθυσμό από 50.000 έως 250.000 κατοίκους.
- ¹⁰ Το έργο του Christaller, βασίστηκε στην παρατήρηση της γεωγραφικής κατανομής των μεγάλων και μικρών πόλεων της Νότιας Γερμανίας, υιοθετώντας στην προσέγγιση του δυο βασικές διαστάσεις, την χωρική συγκέντρωση και την χωρική διασπορά των δραστηριοτήτων.
- ¹¹ Αξίζει να σημειώσουμε ότι υπάρχει μια ευρεία γκάμα επιστημονικών εργασιών, οι οποίες μελετούν τις

συνθηκές κάτω από τις οποίες διαμορφώνεται η απόφαση για εγκατάσταση επιχειρήσεων σε μια περιοχή/πολη. Παράγοντες όπως το μέγεθος της τοπικής αγοράς (Lankes και Venables, 1997 Chakrabarti, 2000), η παρουσία ξένων επιχειρήσεων (Devereux και Griffith, 1998 Head κ.α, 1999 Croze: κ.α, 2004), οι ποσοβασίες σε εθνικές και ευρωπαϊκές αγορές (Redding και Venables, 2004 Cheng και Kwan, 2003), η στάση των τοπικών αυτοδιοικήσεων απέναντι στις επιχειρήσεις (Fuller κ.α. 2003 Leeming, 2002 Cossentino, 1996), αλλά και ποιοτικοί παράγοντες (πολιτισμός, ποιότητα ζωής, ψυχαγωγία, αισθητική εικόνα της πόλης κ.α) (Rogerson, 1999 Hart κ.α, 1989), είναι ορισμένοι παράγοντες ή ομάδες παραγόντων που διαδραματίζουν πρωταρχικό ρόλο στην απόφαση των επιχειρήσεων, κυρίως των πολυεθνικών.

Βιβλιογραφικές αναφορές

ΣΤΗΝ ΑΓΓΛΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ

- Atkinson R., (1999) 'An urban policy in Europe', *Nordregio*, no 4.
- Atkinson D.R. και Court H.R., (1998) 'The New Economy Index', *Progressive Policy Institute* (eds), Policy report, Washington.
- Atkinson D.R. και Gottlieb D.P., (2001), 'The Metropolitan new economy index', *Policy Institute* (eds), Policy report, Washington.
- Batten D., (- 995) 'Network cities: creative urban configurations for the 21st century', *Urban Studies*, vol.32(2), pp. 313-327.
- Beaverstock J.V., Taylor P.J. και Smith R.G., (1999) 'A roster of world cities', *Cities*, vol. 16 (6), pp. 445-458.
- Best M. H., (1991) 'The new competition: Institutions of Industrial Restructuring' (Policy Press Cambridge) in Roper S., 1998 'The principles of the new competition: an empirical assessment of Ireland's position' *Environment and Planning C: Government and Policy*, vol.16, pp. 363-372.
- Borras-Alomar S., Christiansen T., και Rodriguez-Pose A., (1994) 'Towards a Europe of the Regions? Visions and Reality from a critical perspective', *Regional Politics and Policy*, vol. 4(2), pp. 1-27
- Budd L., (1995) 'Globalisation, territory and strategic alliances in different financial centers', *Urban Studies*, vol.32, pp. 345-360
- Caparaso J., (1996) 'The European Union and forms of state: Westphalian, regulatory or post-modern?', *Journal of Common Market Studies*, vol. 34 (1), pp. 29-52
- Cattan N., (1995) 'Attractivity and Internationalisation of Major European cities: The example of Air Traffic', *Urban Studies*, vol. 32(2), pp. 303-312
- CEC (1991), *The regions in the 1990s, Fourth Periodic Report*, Commission of the European Communities, Brussels.
- CEC (1992), 'Urbanisation and the function of cities in the European Community', *Regional Development Studies* 4, Commission of the European Communities, Brussels.
- Champion T., Monnesland J. και Vandermotten C., (1996), 'The Regional Map of Europe', *Progress in Planning*, vol. 46, pp.1-89
- Chakrabarti, A., (2003) 'A theory of the spatial distribution of foreign direct investment', *International*

- Review of Economics and Finance*, vol.12, pp. 149-169
- Cheng, L.K. και Kwan, Y.K., (2000) 'What are the determinants of the location of foreign direct investment? The Chinese experience', *Journal of International Economics*, vol. 51, pp. 379-400
- Chevrandt – Breton M., (1997), 'Selling the World City: a comparison of promotional strategies in Paris and London' *European Planning Studies*, vol. 5, no.2 pp. 137-161
- Christofakis M., (2004) 'Athens metropolitan area : New challenges and development planning', *City Futures Conference*, July 8-10, 2004, Chicago
- COM (2003) 139 Final / *Commission Second Annual Report*, March 2003, Brussels
- COM (2003) 285 Final / *The Western Balkans and the European Integration*, May 2003, Brussels
- Commission of European Community, Directorate General for Regional Policies, (1993), *New location factors for mobile investment in Europe*, final report in cooperation with Ernst-Young, Brussels, Luxembourg
- Cossentino, F. (1996) 'The need for a new regulatory and institutional order' στο Cossentino, F., Pyke, F. και Sengenberger, W. (eds) *Local and regional response to global pressure: the case of Italy and its industrial districts*, ILS, Geneva, 1995
- Council of Europe, (2002) 'Partnerships of European Local and Regional Authorities with South East Europe' *9th Economic Forum of Cities and Regions of South East Europe*, Novi Sad, 18-20 April
- Crozet, M., Mayer, T., και Mucchielli, J-L., (2004) 'How do firms agglomerate?: A study of FDI in France', *Regional Science and Urban Economics*, vol.34(1), pp. 27-54
- Cushman & Wakefield, Haley & Baker TM (2002) (eds), 'European Cities Monitor, 2002', London
- Cushman & Wakefield, Haley & Baker TM (2003) (eds), 'European Cities Monitor, 2003', London
- Cushman & Wakefield, Haley & Baker TM (2004) (eds), 'European Cities Monitor, 2004', London
- Daianu D., Voinea L., Pauna B., Stranculescu M., και Mihalescu F., (2001), 'Winners and losers in the process of European Integration : a look at Pomania', *RCEP/WP no.27/ March*
- Datar, (1989), 'Les Villes Europeenes', Montpellier: Maison de la Geographie' στο Lever W. F. (1993) 'Competition within the European Urban System', *Urban Studies*, 30 (6): 935-948
- Derudder B., Taylor J.P., Witlox F., και Catalano G., (2003) 'Hierarchical Tendencies and Regional Patterns in the World City Network: A global urban analysis of 234 cities', *Regional Studies*, vol. 37 (9), pp. 875-886
- De Rooij R., (2002) 'The impact of the European Union on local government in the Netherlands' *Journal of European Public Policy*, vol.9(3), pp.447-467.
- Dieleman M.F., και Hamnett C., (1994), Globalisation, Regulation and the Urban System: Editor's introduction to the special issue', *Urban Studies*, vol. 13(3), pp. 357-364.
- Devereux, M. P και Griffith, R. S., (1998). "Taxes and location of production: Evidence from a panel of US multinational firms", *Journal of Public Economics*, vol. 68, pp. 335-367.
- Dura-Guimera A., (2003) 'Population deconcentration and social restructuring in Barcelona, a European Mediterranean city', *Cities*, vol. 20 (6), pp. 387-394.
- Eltis W., Fraser D., και Ricketts M., (1992) 'The lessons for Britain from the superior economic

- performance of Germany and Japan' *National Westminster Quarterly Review*, February, pp. 2-23
- Eriksen O.E., (2004) 'Reflexive integration in Europe', *ARENA Working Paper*, no. 20, University of Oslo.
- ESDP, (1999) *European Spatial Development Perspective*, Adopted by the European Council of EU Ministers Responsible for Spatial Planning, in Potsdam, 10-11/05/99.
- ESRC, 1997 'Cities Competitiveness and Cohesion' www.lse.ac.uk/Depts/london/econcomp/cities.htm 9/2003.
- European Commission – Recite Programme II – LODIS – www.chestercc.gov.uk/lodis/hom.
- European Commission (1996) *Prospects for the development of the central and capital cities and regions*, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg
- Florida R., (1995) 'Toward the learning region', *Futures*, vol. 27 (5), pp. 527-536
- Friedmann J., (1986) 'The World city hypothesis', *Development and Change*, vol 17. pp. 69-83
- Friedmann J., και Wolff G., (1982) 'World City formation: an agenda for research and action', *International Journal of Urban and Regional Research*, vol. 3, pp. 309-344
- Fuller, C, Bennett, J.R και Ramsden, M (2003) 'Organising for inward investments? Development agencies, local government and firms in the inward investment process', *Environment and Planning A*, Vol. 35, pp. 2025-2051.
- Gillespie A., Richardson R., και Cornford J., (2001) 'Regional Development and the new economy' *EIB papers*, vol.6 (1): 109-131
- Glaeser L.E., Scheinkman A.J., και Shleifer A., (1995) 'Economic growth in a cross-section of cities', *NBER Working paper series*, no. 5013.
- Gordon I., (1999) 'Internationalization and Urban Competition' *Urban Studies*, vol. 36 (5-6): 1001-1016.
- Hall P., (1966) *The World Cities*, Heinemann, London.
- Hall P. (1993), 'Forces shaping Urban Europe', *Urban Studies*, 30 (6): 883-898.
- Hall, P., (1999) 'The future of cities', *Computers, Environment and Urban Systems*, vol.23, pp. 173-185
- Harvey, D. (1996) *Justice, Nature and the Geography of Difference*.
- Harris N. (1997) 'Cities in a Global Economy: Structural Change and policy reactions' *Urban Studies*, vol. 34, no. 10, pp. 1693-1703.
- Harris N., (2002) *Cities as Economic Development Tools*, Comparative Urban Studies Project, Policy Brief, December 2002, University College London.
- Hart, S., Denison, D. και Henderson, D.A. (1989) 'A contingency approach to firm location: the influence of industrial sector and level of technology', *Policy Studies Journal*, vol. 17. pp. 599-629.
- Hatzichronoglou T, (1996) 'Globalization and Competitiveness: Relevant indications', *OCDE, STI Working Papers* 1996/5.
- Head K.C., Ries C.J., και Swenson L.D. (1999), 'Attracting foreign manufacturing: Investment promotion and agglomeration', *Regional Science and Urban Economics*, 29 (2): 197-218.
- Heenan D.A., (1977) 'Global cities of tomorrow' *Harvard Business Review*, vol. 55 (May/June), pp. 79-92.

- Hinderink J., και Titus M., (2002) 'Small towns and Regional Development: Major findings and policy implications from comparative research' *Urban Studies*, vol.39 (3), pp. 379-391.
- Jensen-Butler C. (1999), 'Cities in Competition: Equity Issues' *Urban Studies*, 36 (5-6): 865-891.
- Kangasharju A, και Nijkamp P., (2001), "Innovation dynamics in space: local actors and local factors", *Socio-Economic Planning Sciences*, vol. 35, no.1, pp.31-56.
- Keivani R., Parsa A., and Mc Greal S., 2002 'Institutions and Urban Change in a Globalising World: the case of Warsaw' *Cities*, vol. 19, no.3, pp. 183-193
- Klaassen H.L., (1987) 'The Future of the Largest European Town' *Urban Studies*, vol.24, pp. 251-257
- Knox P.L., (1996) Special issue on 'Globalisation and Urban Change', *Urban Geography*, vol. 17 (1).
- Krieger-Boden C., (2002) 'European Integration and the case for compensatory regional policy', paper presented at the 42nd *European Congress of the ERSA*, August, 27th-31st, 2002, Dortmund.
- Landesmann A.M., (2003) 'Structural features of economic integration in an Enlarged Europe: patterns of catching-up and industrial specialisation', *Economic papers*, EC-Directorate-General for Economic and Financial Affairs, no. 181.
- Landesmann A.M., (1998) 'The shape of the New Europe: Vertical Product Differentiation, Wage and Productivity Hierarchies', Berkley Roundtable on the international Economy – *BRIE Working Paper*, no.104.
- Lankes, H.P και Venables, A.J., (1996) 'Foreign direct investment in economic transition: the changing pattern of investments', *Economics of Transition*, vol.4(2), pp. 331-347.
- Lavergne F., και Mollet Ph., (1991) 'The international development of intermediate sized cities in Europe: strategies and networks', *Ekistics*, vol. 58(350/351), pp. 368-381.
- Leeming, K (2002) 'Community businesses-lessons from Liverpool, UK' *Community Development Journal*, vol.37 (3), pp. 260-267.
- Lever F.W., (1993) 'Competition within the European Urban System', *Urban Studies*, vol. 30 (6): 935-948.
- Lever F.W., (1999), 'Competitive Cities in Europe', *Urban Studies*, 36 (5-6): 1029-1044.
- Lever F.W., και Turck I., (1999) 'Competitive Cities: Introduction to the review' *Urban Studies*, vol.36 (5-6):791-793.
- Luini L., και Mangani A., (2004) 'Trademarks, Product variety and economic activity in Italy and Europe' *Universita degli Studi di Sienna, Working paper* no. 422, March.
- Lorendahl, B., (1996) 'New cooperatives and Local development: A study of six cases in Jamt'land, Sweden', *Journal of Rural Studies*, vol.12, no 2, pp.143-150
- Malecki J.E., (2002) 'Hard and Soft networks for Urban Competitiveness', *Urban Studies*, vol. 39(5-6), pp.929-945
- Mann L., (2001) 'The New Economy: End of the welfare state?', paper presented to the conference, *Economic Policy to the New Economy*, Kiel Institute of World Economics, May 15-16, 2001
- Marks G., και Mcadam D., (1996) 'Social movements and the changing structure of political opportunity in the European Union' στο Marks G., Scharpf W.F., Schmitter C.F., και Streeck W., (eds), *Governance in the European Union*, London: Sage Publications, pp. 95-120

- Martin P., (2004), 'The geography of inequalities in Europe', paper prepared for the *Economic Council Conference*, October 2004, Stockholm
- Mccann P., (2002) *Αστική και Περιφερειακή Οικονομική*, εκδ. ΚΡΙΤΙΚΗ, Αθήνα, 2002.
- Mcquaid, W.R., (1997) 'Local enterprises companies and Rural development', *Journal of Rural Studies*, vol.13, no.2, pp. 197-212
- Meer L. van der, (1998) "The Red Octopus" in: Blass W. (ed.) *A New perspective for European Spatial Development Policies*, pp. 9-26, Aldershot: Ashgate.
- Meijer M., (1993) 'Growth and decline of European cities: changing positions in the cities of Europe', *Urban Studies*, vol. 30, pp. 981-990
- Metaxas, T. (2002), 'Place/city marketing as a tool for local economic development and city's competitiveness: a comparative evaluation of Place marketing policies in European cities', *EURA Conference on Urban and Spatial European Policies*, Turin, 18-20 April, 2002
- Metrex, (1999), *The Metropolitan Magna Carta of Spatial Planning and Development Intent (The Porto Declaration)*
- Meyer D.R., (1986), 'The world system of cities: relations between international financial metropolises and South American cities' *Social Forces*, vol. 64(3), pp. 553-581
- Morgan K., (1997) 'The learning region: Institutions, Innovation and Regional Renewal', *Regional Studies*, vol. 31 (5), pp. 491-503
- Morin R., και Hanley J., (2004) 'Community economic development in a context of Globalisation and Metropolisation: A comparison of four North American cities', *international Journal of Urban and Regional Research*, vol. 28(2), pp. 369-383
- Muller P.O., (1997), 'The suburban transformation of the globalising American city' *Annals AAPSS*, vol. 551 (May), pp. 44-58
- Nieminen A., (2001) 'EU Integration as Modernisation: Dynamics and Social Meaning', *European Sociological Association's Fifth Conference*, University of Helsinki, August 28-September 1
- Nijkamp P., και Wang S., (1998) 'Winners and losers in the European Monetary Union', *Discussion Paper T1 98-07 4/3*, Tinbergen Institute, Free University, Amsterdam
- Nordregio (2003), "Territorial Effects of Structural Funds", First Interim Report, Stockholm, Sweden
- Oman C., (1996) 'The Policy Challenges of Globalisation and Regionalisation' *OECD Development Centre, Policy Brief*, no 11
- Parkinson M., (1991) 'The rise of entrepreneurial European city: Strategic Response to economic changes in the 80's', *Ekistics* pp. 350- 351
- Pohjola M., (2002a) 'The New Economy: facts, impacts and policies' *Information Economics and Policy*, vol.14, pp.133-144
- Pohjola M., (2002b) 'The New Economy in Growth and Development' *Oxford Review of Economic Policy*, vol. 18 (3): 380-396
- Priemus H., (2002) 'Public-Private Partnerships for Spatio-economic Investments: A changing spatial planning approach in the Netherlands' *Planning Practice and Research*, vol.17 (2): 197-203

- Puga D., (2001), 'European regional policies in light of recent location theories' *CEPR Discussion Paper*, no. 2767
- Redding, S και Venables, A., (2004) 'Economic geography and international inequality', *Journal of International Economics*, vol. 62(1), pp. 53-82
- Rodriquez-Pose A, (2001) 'Local production systems and economic performance in France, Germany, Italy and the United Kingdom' in Cohen C., *Local Production Systems in Europe: Rise or Devise?*, Oxford University Press
- Rogerson, J. R, (1999) 'Quality of Life and city competitiveness', *Urban Studies*, vol. 36 (-6), pp. 969-985.
- Roper S., (1998) 'The principles of the New Competition: an empirical assessment of Ireland's position' *Environment and Planning C: Government and Policy*, vol.16, pp. 363-372
- Rubalcaba-Bermejo L., και Cuadrado-Roura R.J. (1995), 'Urban hierarchies and territorial competition in Europe: exploring the role of fairs and exhibitions' *Urban Studies*, vol. 32, pp.379-400
- Russo P.A, και Borg van der J., (2002) 'Planning considerations for cultural tourism: a case study of four European cities', *Tourism Management*, vol. 23, pp. 631-637
- Rouven P., (2002) 'Competitiveness in the New Economy' *ELTA, Discussion Papers*, no. 786
- Sassen S., (1991), *The Global City*, Princeton University Press, Princeton, NJ.
- Shachar A., (1996) 'Economic globalisation and urban dynamics', στο F. Moulaert και A. Scott (eds), *Cities, Enterprises and society on the eve of the 21st Century*, Pinter, London
- Short J.R., Kim Y-H., Kuus M., και Wells H., (1996), 'The dirty little secret of world city research-data problems in comparative analysis' *International Journal of Urban and Regional Research*, vol. 20 (4), pp. 607-719
- Siebert, H (1998) 'What does Globalisation mean for the World Trading System?', Kiel Institute of World Economics, *Kiel Working Paper* no.856
- Siebert H., (2000) 'The New Economy – What is really new?', *Kiel Institute Working Paper*, no. 1000
- Sim L-L., Ong S-E., Agarwal A., Parsa A. και Keivani R., (2003) 'Singapore's competitiveness as a global city: development strategy, institutions and business environment', *Cities*, vol. 20(2), pp. 115-127
- Simmie J., (2002), "Trading Places: Competitive cities in the global economy", *European Planning Studies*, vol. 10, no.2, pp. 201-214
- Spanou C., (1998) 'European integration in administrative terms: a framework for analysis and the Greek case' *Journal of European Public Policy*, vol. 5 (3), pp. 467-484
- Taylor P.J. και Hoyler M., (2000), "The spatial order of European Cities under Conditions of Contemporary Globalisation", *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, vol. 91, no.2, pp. 176-189
- The Economist (1998), *A survey of International Financial Centers- Capitals of Capitals*, 9 May, pp. 3-46.
- Thrift N.J., (:989) 'The geography of international economic dis-order', in Johnston R., και Taylor P.J., (eds), *A world in Crisis? Geographical Perspectives*, pp. 16-78, Blackwell, Oxford.
- van Winden W. και van den Berg L., (2004), *Cities in the knowledge economy: new governance*

- challenges' *Discussion paper, European Institute for Comparative Urban Research*, Rotterdam, The Netherlands, September 2004.
- van den Berg L., Pol P., van Winden W., και Woets P., (2004) 'European cities in the knowledge economy: the cases of Amsterdam, Dortmund, Eindhoven, Helsinki, Manchester, Munich, Munster, Rotterdam and Zaragoza', Euricur, Erasmus University, Rotterdam.
- van den Berg L., van der Meer J., και Otgaar H.J.A., (2000) 'Attractive city', EURICUR eds, Erasmus University, Rotterdam.
- Vipisauskas R., και Steponaviciene G., (1999) *Winners and losers of the EU Integration in Central and East: The case of the Baltic States*, Lithuanian Free Market Institute.
- Warf B., (1989) 'Telecommunications and the globalisation of financial services', *Professional Geographer*, vol. 41, pp. 257-271.
- World Bank (2000), 'Winners and losers of EU Integration': policy issues for Central and Eastern Europe', Tang H., (eds), Washington D.C, March.

ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ

- Ανδρικοπούλου Ε., και Καυκαλάς Γ., (επιμ.) (2000) *Ο Νέος Ευρωπαϊκός Χώρος: η διεύρυνση και η γεωγραφία της Ευρωπαϊκής ανάπτυξης*, εκδ. ΘΕΜΕΛΙΟ, Αθήνα.
- Γετίμης Π., (1999) 'Αστικές πολιτικές και κοινωνικά κινήματα στις πόλεις' στο Οικονόμου Δ., και Πετράκος Γ., (επιμ.) *Η Ανάπτυξη των Ελληνικών Πόλεων: Διεπιστημονικές προσεγγίσεις αστικής ανάλυσης και πολιτικής*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας – Gutenberg, σελ. 359-369.
- Καυκαλάς Γ., (2000) 'Προοπτικές της Ευρωπαϊκής Ενοποίησης και Τάσεις Συγκρότησης του Νέου Ευρωπαϊκού Χώρου' στο Ανδρικοπούλου Ε., και Καυκαλάς Γ., (επιμ.) *Ο Νέος Ευρωπαϊκός Χώρος: η διεύρυνση και η γεωγραφία της ευρωπαϊκής ανάπτυξης*, εκδ. ΘΕΜΕΛΙΟ, Αθήνα, σελ. 19-40.
- Κότιος Α., (1999), 'Η πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τον αστικό χώρο', στο Δ. Οικονόμου και Γ. Πετράκος (επιμ.), *Η Ανάπτυξη των Ελληνικών Πόλεων. Διεπιστημονικές Προσεγγίσεις Αστικής Ανάλυσης και Πολιτικής*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, GUTENBERG, Βόλος, σ. 553-582.
- Μούσης Ν., (2001) *Ευρωπαϊκή Ένωση: δίκαιο, οικονομία, πολιτική*, 9η έκδοση, Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα.
- Πατριώδης Δ., (1999) *Βιομηχανικό Marketing*, εκδ. ΕΛΛΗΝ.
- Πετράκος Γ., (2000) 'Οι χωρικές επιπτώσεις της ολοκλήρωσης Ανατολής-Δύσης στην Ευρώπη' στο Ανδρικοπούλου Ε., και Καυκαλάς Γ., (επιμ.) *Ο Νέος Ευρωπαϊκός Χώρος: η διεύρυνση και η γεωγραφία της ευρωπαϊκής ανάπτυξης*, εκδ. ΘΕΜΕΛΙΟ, Αθήνα, σελ. 186-212.
- Πετράκος Γ., και Οικονόμου Δ., (1999) 'Διεθνοποίηση και διαρθρωτικές αλλαγές στο σύστημα αστικών κέντρων', στο Οικονόμου Δ., και Πετράκος Γ., (επιμ.) *Η Ανάπτυξη των Ελληνικών Πόλεων: Διεπιστημονικές προσεγγίσεις αστικής ανάλυσης και πολιτικής*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας – Gutenberg, σελ. 13-44.